

Z. Karvalics László

REICHER MESTER PÉKSÜTEMÉNYEI

AVAGY A KULTURÁLIS MIKROÖRÖKSÉG HŐSEI (8) [INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ]

2020-02-17 | **ESSZÉ, INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ**

„Arra, hogy ki is vagy valójában, a kis dolgok nyitnak méretes ablakot. Ami az életben végső soron számít, azok az aprócska cselekvések”

(Lawrence Yeo)

Reicher Jakab pesti csat- és fésűkészítő mester nemcsak legszebb, bivalyszarvból, gyöngyházból és teknőchéjből készült remekeiből állított össze kollekción Szövetség utcai nagy, polgári házának emeletén, hanem 1775-től minden esztendőben, szertartásosan, átlátszó viaszborítékkal vont be egy zsömlét, miután a súlyát lemérte, majd az az évi gabonaárakra, terméseredményekre és termékminőségre vonatkozó adatokkal együtt vitrinben archiválta valamennyit, évtizedeken keresztül.

addig nem nyugodott

Függött ugyan néhány régi festmény, metszet, lapult egy-két értékes kézirat is valahol, de Reicher mester nem műgyűjtő volt, mint az izmosodó pesti polgárok zöme: őt valami más

érintette meg. A tengeri kagylók érdekelték, kimeríthetetlen formavilágukkal. Ásványtárat hozott létre, s ezen belül külön gyűjteményt szentelt a magyarországi márványfajtáknak, előírásosan csiszolt állapotban, a lelőhely és minőségadatok pontos feltüntetésével. Rajongott Greiner mester forrasztólámpa segítségével készült furcsa üvefiguráiért, és addig nem nyugodott, amíg minden európai ország minden papírpénzéből ki nem állíthatott egyet (ha mást nem, másolatot). A díszes tárolószekrények különleges kertre néztek, amelyben a vízesésektől és szökőkutaktól a faágakon lógó mives víztartókon át az üvegházban nevelt egzotikus növényekig csak olyasmivel találkozhatott a látogató, amivel másutt nemigen.

S mintha olvasta volna e sorozat negyedik részét, a fegyvertár sarkába egészen különleges dolgokat állított a ház ura. Az 1810. évi budai tűzvészből megmaradt, gombóccá olvadt üvegedényeket, széntömbbé kövesedett liszteszsákot, tűzben meggömbült vasszerszámokat. **[1]**

Negyed évezred távlatából olyan ember néz ránk Reicher mester szemével, akire biztosan nem igaz a lemondó ítélet, amivel a gyűjtőket szokták illetni: hogy csupán „*felvett szokásukkal születő szenvedélyük örvényének engedelmeskednek*”. **[2]** Láthatóan más is lapul ott: teljességre törekvés, dologi „kisvilágok” maradéktalan „belakása” és rendszerezése, értékmentés, teremtés és őrzés. Értelemadás, az

utókorra függesztett tekintettel. S mintegy mellékesen: a szépség, a különlegesség, a furcsaság és a ritkaság tárgyvilágához igazodó tudásépítés. Minden, amit a kulturális mikroörökség későbbi és mai hőseinél is látunk.

Vajon mi lett Reicher mester historikus zsömlegyűjteményével? Nem tudjuk. De azt igen, hogy napjaink gabonakutatói a könnyű tollú publicistával ellentétben bizonyosan nem hóbortot és szeszélyt **[3]**, hanem különleges segédanyagot, *információs értéket* látnának az akkurátusan tartósított péksüteményekben, ha valahogy képesek lettek volna túlélni az idők viharait.

Hóbortos-e Schuminszky Nándor nyugdíjas telefonműszerész, aki 1964 óta gyarapítja úrkutatással foglalkozó relikviatárát? Modellekkel, úrt megjárt tárgyakkal, különleges fényképekkel, úrhajósok által dedikált könyvekkel. Dehogy: az ő kollekciónak az

illusztrációs értéke nagy **[4]** – akárcsak azoknak a gyűjteményeknek, amelyek hajdanvolt szakmák, mesterségek, közösségek életébe kínálnak betekintést *az értékhordozó tárgyak fizikai túlélését* segítve. **[5]**

Csanády György (1930–1996) mórági, majd bátaszéki orvos (amellett, hogy az ország egyik legnagyobb régészeti magángyűjteményét hozta létre) a környék kismesterségeinek tárgyi emlékeit gyűjtötte szenvedélyesen. Így lehet ma az egykori mézeskalácssütő, kékfestő vagy fazekasműhelyek világába betekinteni a lakóházi alagsorban kiállított, már régóta méltóbb helyre kívánczó állomány révén.

fröccstörténeti kutatások

Elekes György szikvízkészítő nemcsak szódásüvegeket gyűjt (mint félezernél is több társa), hanem 1965 óta menti és újítja fel régi idők cipészeszközeit, mezőgazdasági szerszámait, konyhai tárgyait (köztük különösképp a falvédőket és darálókat) – és teszi láthatóvá a jánosházi Pajtamúzeumban. **[6]** De hogy a 2013-ban hungarikummá lett szódánál maradjunk: a szegedi Bánffi István az 1907-ben Kisteleken indult családi vállalkozás ötödik generációját képviseli a szikvízgyártásban, de az első, aki páratlan és országszerte ismert szódásüveg-kollekciót hozott létre, állandó kiállítással (amit jótékonyan egészít ki fröccstörténeti kutatásokkal). **[7]** Az eredetileg halász simontornyai Bendes Gyula más utat jár. Az érdeklődését fogságba ejtő első szódáspalackot követte ugyan a többi is, de őt a szakma egyéb tárgyi emlékei is vonzzák: régi töltő- és önfejlesztőgépeket, szódás triciklit, valamint dokumentumokat (szabadalmi kérelmeket, képeslapokat, szikvízkiviteli bárcát, katalógusokat, adósleveket, megrendelőket, tankönyveket, fotókat) gyűjt. **[8]**

Abban, hogy a családi vállalkozás erős motiváció a tárgyi emlékek megőrzésére, semmi meglepő nincs, hiszen szoros köteléket jelent a mindennapi, megélt tárgy- és tudáskörnyezet darabjainak egymás mellé illesztgetése. De korántsem szükségszerű. A röszei Molnár Paprikamalom tudna úgy is üzemelni, ha az egyetemi világból a családi vállalkozáshoz visszakanyarodó Molnár Anita nem hozott volna létre a környék paprikás múltjának emlékeit őrző magánmúzeumot, és nem tartaná fontosnak, hogy blogban is feldolgozzanak történelmi epizódokat. **[9]** Legendás

bábművészünk, Kemény Henrik, szintén sokgenerációs bábos dinasztia gyermekeként minden bábót és (általa kütyünek nevezett) előadást támogató fa- és vaseszközt, paravánt, modellt, mozgató szerkezetet eltesztelt. Ezek közül szerencsére saját lakásában is sokat tartott, így nem semmisült meg minden, amikor a legfőbb őrzőhely, a népligeti „bódé” felgyulladt. Amikor módja nyílt saját anyagának újrafelfedezésére, örömet jelentett neki, hogy másnak is megmutathatta, és az állományból kiállítás, majd 2004-től 18 helyszínnel vándorkiállítás lett, hogy végül a hagyaték őrzésére, gyarapítására és feldolgozására a Kossuth-díjából létrehozott alapítvány az állandó elhelyezésig és bemutatásig eljuthasson – hamarosan sor kerülhet rá a debreceni Vojtina Bábszínház feletti térben.

Hermann János zongoratanár köveket cipel haza: házában és kertjében, amely sokáig épp egy péküzemnek adott helyet **[10]**, hajdanvolt óbudai szőlőművesek présnyomóit, malomköveket, az 1965-ben felrobbantott Nemzeti Színház erkélykorlát-darabjait őrizgeti (amelyek mellett békésen megfér több mint kétezer, művészien faragott meggy- és barackmag). Ungár László és a Magyar Régi Vitorlázórepülő Klubjának tagjai régi repülőgépeket mentenek, újítanak fel (vagy gyártanak le kalandos módon előkerült tervrajzok alapján **[11]**). Olyan masinákat, amelyek nagy részéből már csak egyetlen példány létezik (mint az 1939-es M24-es, amelynek túlélő darabjai meseszerűen kerültek vissza Magyarországra). **[12]** Nagy Vilmos terényi orsósmagnó-gyűjteményének **[13]** és Borus Ferenc zsámbéki lámpamúzeumának **[14]** olyan különleges darabjai vannak, amelyeknek csodájára járnak egykori gyártóik is. Berlinen kívül egyetlen szakosított gyűjtőhelye van az egykori ívfénytechnológia tárgyvilágának: Budakeszi külterületén, Szirmai Gábor sufnibirodalmában. **[15]** A régiségvilág egyik legendás óriásának, a 2018 novemberében elhunyt Saphier Dezsőnek **[16]** köszönhetően jött létre az egykori Osztrák–Magyar Monarchia területeiről származó, kültérre készült, művészi zománcablák nagy gyűjteménye. **[17]**

értékszigetek

Százával lehetne még idézni hasonló eseteket, emléket állítva mindazoknak, akik nélkül az ilyen és ehhez hasonló értékszigetek nem jöhettek volna létre vagy maradhattak volna fenn. Hiszen sokkal többen vannak azok, akiknek a felsorolására itt és most nem jutott hely. Érdeemes azonban másfelé is szétpillantani.

Dr. Folly Gyula pécsi orvos „bolondériája” például az volt, hogy a sógornőjétől kapott félhektáros területre 1905-től külföldről beszerzett örökzöldeket telepített. Az államosítást túlélve arborétummá fejlesztett badacsonyörsi növénygyűjtemény nemcsak a látogatók gyönyörködtetésére szolgál: a cédrusnak négy alapfaja és számtalan kertészeti változata található itt, és ez a népszerű fafajta innen terjedt el Magyarországon **[18]**, a *használati érték* szép példajaként. S a kertészeti örökség mentésének még ennél látványosabb harcosa a pórszombati Kovács Gyula. Kezdetben pusztán Göcsej pusztuló örökségéből szeretett volna minél többet az utókorra hagyományozni, de aztán ez a tevékenység az ősi gyümölcsfajták egyre

nagyobb sokaságát tartalmazó génbank létrehozásába fordult. Ma 11 kisebb-nagyobb telken, összesen közel tízhektárnyi területen a Kárpát-medence gyümölcskultúrájából körülbelül 3500 fajtát őriz (alma, körte, kajszi, cseresznye, birs, őszibarack, szilva, naspolya, meggy) Európa legnagyobb egy nemzethez kötődő gyümölcsgyűjteményében. **[19]** S már nincs egyedül: a hasonló szenvedéllyel megvert kertészekkel lassan Tündérgert-hálózattá fejlődő gyümölcsbirodalom elkerülhetetlenül további örökségfajták felé nyit utakat. Immár a gyümölcsökből készült autentikus pálinkák és ecetek, és a hozzájuk kapcsolódó gasztronómiai tudás (például az aszalás technikája és tárgyvilága) is a gyűjtő célkeresztjében van (akinek lassan puliszkából is közel negyven fajtát sikerült régi krónikákból rekonstruálnia). **[20]** S ha a majd száz évet megélt Bikádi Marika néni nem süti több generációs tradicionális recept alapján a rendkívül egészséges csíramálét (másutt: csiripiszli, kötis, biracs) az 1990-es évek végéig Orosházán, akkor ki tudja, honnan kellett volna a titkot fellelni, hogy egy helyi hagyományőrző, Tóth Bálint 2002-ben csíramálé-üzemet alapíthasson, új életre keltve a számtalan kedvező élettani hatású, hozzáadott cukor nélkül készülő édességet. **[21]**

Még az *akusztikus örökségnek* is vannak gyűjtői. Kőnig Levente órasmester különleges honlapján **[22]** a régi órák fotókkal kísért rekonstrukciós naplói mellett különböző ütőszerkezetek hangjait rendezi egymás mellé. Both Miklós hatalmas méretűvé nőtt *Poliphony* projektje a többszólamú paraszti dalkincs fellelhető és rögzíthető emlékeit több magyarországnyi területen gyűjtötte össze Ukrajnában, a legkorszerűbb technikával, amely fokozatosan egészül ki magyar anyaggal, és válik online népzenei archívummá. **[23]**

S mit gondoljunk Timár Péter röntgenorvos 1971-ben indult szenvedélyéről, aki nem kevesebbet határozott el, mint hogy Magyarország középkori településeinek és templomainak teljességre törekvő topográfiai adattárát hozza létre? Majd fél évszázados, megfeszített munkájának eredménye 2019 végén jelent meg, hat kötetben, magánkiadásban, több mint 300 ezer forrást felhasználva, közel 5000 (!) oldalon. A lenyűgöző méretű mű 13 172 címszóban tartalmazza 3 504 mai település, 7 700 elpusztult falu és 5 900 templom főbb adatait. **[24]**

A gyűjtés – itt adatgyűjtés, és ez fordul *tudományos értéktermelésbe*. A helytörténet különösen alkalmas terep, hiszen vonzza az erős örökségérzelmekkel rendelkező utcanév-vadászokat, dűlőnév-rekonstruálókat, csatatér-kutatókat. Nemrég önálló csoport alakult arra, hogy bejárásokkal rekonstruáljanak régi határjeleket.

ritka térképek szerelmese

Az adat-tisztázástól a teljes értékű feldolgozásig is eljutnak a mikroörökség hősei. Korányi G. Tamás a ritka térképek szerelmese (mellesleg a régi tőzsdei részvények nagy felhalmozója és bűvára is). **[25]** Amikor szert tett a húsznál kevesebb példányban fennmaradt nagyméretű Amazonas-térképek egyikére, egyszerre jelentett kihívást a szinte ismeretlen 18. századi szerző (Brentán Károly jezsuita misszionárius) életútjának rekonstrukciója, a térképen feltüntetett nevek azonosítása és megfeleltetése, a forrásmunkák felderítése, illetve a térkép variációinak (különböző állapotainak) tisztázása. Ezt a feladatot látta el magas szinten,

a lényeges ismereteket olvasmányosan egymás mellé rendezve, a térkép fennmaradt példányait lajstromba szedve egy monográfiában – amit nagyon nehéz volna megkülönböztetni egy hivatásos (térkép)történész munkájától. **[26]**

Nincs ebben semmi meglepő. Minden gyűjtésre érdemes tárgy a szellemi és anyagi műveltség különböző méretű, összefüggő határvidékén helyezkedik el, **[27]** és a példányok mellett ismereteket is felhalmozó gyűjtők, akik megfelelnek az elvárható mesterségbeli szabályoknak, teljes értékű, autentikus néprajzi, kultúrtörténeti, ipar-, kereskedelem- és technikatörténeti és társadalomtörténeti kutatóknak is minősülnek, amikor tárgyukat közleményekben vagy könyvekben megformálják. **[28]**

A helyi lakosok is büszkék a saját csodabogaraikra. Tisztában vannak vele, hogy növelik az értéksűrűséget, kulturális minőség-szigetet jelentenek, dolgoknak értelmet adnak, közösségük más tagjainak pedig példát és reményt. Mindez különösen a depressziós térségekben ad extra jelentőséget a mikroörökség hőseinek. Egy díjnyertes kisfilm **[29]** négy kazincbarcikai gyűjtőt mutat be: a régi vasalók fanatikusát, egy Ferrari-relikviavadászt, a nyugdíjas állomásfőnököt, egy vasúttörténeti kollekción fáradozó építőjét és egy főleg szűrőfegyverekre és kristályokra szakosodott idős urat – minden pátosz és kommentár nélkül, de mégis szórakoztatóan és felemelően.

S hogy milyen egyéb szerepet játszhatnak közösségük életében a gyűjtők? Nagyon sokan nem elégszenek meg azzal, hogy nap mint nap gyönyörködhetnek az állományukban, és megnyitják azokat a látogatók előtt, vagy közművelődési intézményekben vállalkoznak népszerűsítésre, ismeretterjesztésre.

Szarvason mindenki ismeri Paluska György hangtechnikust, aki hosszú ideje tart „alapos kutatómunkával és lelkes háttérmunkával” készülő, előadással kísért kiállításokat, mindig más darabokat válogatva száznál nagyobb, működőképes eszközt tartalmazó gyűjteményéből (gramfontól a zenegépeken át a rádióval kombinált bakelitlemez-lejátszóig). **[30]** Ezt az „intézményt” Szombathelyen Spiegler Tibor testesíti meg, aki 2010 körül kezdte Facebook-fiókján megosztani várostörténeti anyagának egy részét (fényképek és ritka tárgyak), ami olyan érdeklődést gerjesztett, hogy 7-8 telt házas, élő előadást kellett és lehetett szervezni, hogy „élőben” is be lehessen mutatni és kommentálni őket. Így neki is köszönhető, hogy Szombathely a gyűjtemény-kiállítások hazai fővárosa: a Berzsényi Dániel Múzeumban tartott, nagy érdeklődést és sajtófigyelmet kiváltó eseményen számtalan gyűjtő mutatkozhatott be

érdekesebbnél érdekesebb anyagával, de rendeztek 2019 tavaszán retro játék- és gyerekportré kiállítást **[31]**, s még azon a nyáron „A márka neve: Savaria-Szombathely” címmel a város elnevezését viselő tárgyakból adtak össze tetemes mennyiséget a helyi gyűjtők, helyben gyártott gyufáktól számológépekre és bélyegeken át a bőröndcímkekéig. **[32]**

A szegedi Szanka József, a világháborús relikviák nagy gyűjtője **[33]** soha nem látja egyben az anyagát, mert annak darabjai Európa különböző országaiban rendezett kiállításain vagy épp úton vannak. Az egykori földmérő örömmel ad darabokat a „hivatalos” múzeumi kiállításokra is, gyakran segíti a kutatókat és kiállításrendezőket például zsidó vonatkozású anyagokkal (ahogy a fővárosban például Bíró Ákos és Izsák Gábor).

bádogdobozok

Az Internet új lehetőségeket is megnyit az együttműködésre és a tudásfelhalmozásra. A zománcablák (Iványi László) és a bádogdobozok (Németh Attila) két szerelmese egy összevont, nagy „virtuális kiállítás” létrehozásával, számos gyűjtőtárs kép-felajánlásai révén tette közös kincsé az ezekre a „mókás, bumfordi, olykor képzőművészeti zsenialitást tükröző” tárgyakra vonatkozó alapismereteket azzal, hogy az elszigetelt fizikai sokaságokból online teremtett egységet. **[34]** Ne legyen kétségünk, hogy hosszú távon a mikroörökség egészére is ez az út vár, amelynek révén a keresztkapcsolatok is könnyen megteremthetőek. Gondoljuk csak el, hogy bádog reklámdobozokat a paprikatörténelem krónikásai is gyűjtenek, a reklámtárgyakra szakosodottaknál is akadhatnak darabok, miközben gyakorta van helytörténeti vonatkozásuk. Vagy egy-egy nevezetes darab tartozhat akár egy híres emberhez: az affordanciák e végtelen láncolatában egy-egy darab, ami fizikai valóságában egyetlen helyen áll, a virtuális világban sokféle kapcsolódással kerülhet egészen más társaságba is. (A gyakorló könyvbarát jól ismeri ezt a problémát: ha a szerző szerint sorolja egymás mellé a könyveket, akkor kéne neki másik példány, hogy a sorozat se legyen hiányos, amiben megjelent, meg ott legyen azon kiadványok mellett is, amelyekhez tartalmilag van erős köze.)

Régi ismerősünk, Kőnig Levente erre is rátesz egy lapáttal. Úgynevezett „javítási naplót” készít, amelynek során fotódokumentálja, magyarázza és elemzi adott órafajták restaurációjának egyes lépéseit – véglegesen a digitális örökkévalóság részévé téve az erre vonatkozó tudást és tapasztalatot, amely így nélküle is használható lesz majd. **[35]** Ha valaha létrejönne a Gyűjtemények és Mesterségek Háza, a virtuális gyűjtemények teremtésének és a gyűjtői tudásnak is fontos intézménye lehetne.

Igazságtalan volna persze, ha csak a gyűjtők közül választanánk a hősök arcképcsarnokába. Helyet követelnek maguknak kurátorok, akik nélkül sokkal kevesebb történe. Talán nincs Korngut-Kemény gyűjtemény, ha Láposi Terka etnográfus és bábművész nem gyűjt és játszik együtt a sok sorcsapás miatt megtört Kemény Henrikkel, nem rögzíti beszélgetéseiket, a művész emlékeit (még álmait is), s nincs mellette, amikor gyógyítani kellett. A „városvédő” műsorairól, közleményeiről és előadásairól ismert Ráday Mihály médiamunkásként tudott rengeteget tenni az épített örökség védelméért, s vált több nemzedék számára az értékmentés „arcává”. Pinczési Kiss Klára sem gyűjtő, de iskolások ezrei számára tette kézzelfoghatóvá a kulturális mikroörökség megismerésének és védelmének fontosságát és szépségét a

Város- és Faluvédők Szövetségének 1997 óta folytatólagosan meghirdetett pályázataival. Talán nekik, meg a közgondolkodást formáló sok-sok névtelen társuknak is köszönhető, hogy az ikonikus péceli platánfa kivágásával megbízott favágó, Tasi Roland inkább társadalmi kezdeményezést indított a vasútállomáson álló nemzedéki jelkép megmentésére (és sikerrel is jártak). **[36]** De az is lehet, hogy azok a lengyelek adtak példát neki, akik az Európai Unió támogatását is maguk mögött tudva 2016-ban elérték, hogy kormányuk hagyjon fel a fakitermeléssel az utolsó kelet-európai őserdőben (a Białowieża erdőben), s lemondatták a mondvacsinált okokra hivatkozó környezetvédelmi minisztert. Ha nincs ez a siker, talán nem kerül sor a hambachi incidensre sem, ahol az események csúcspontján 50 ezer tiltakozó védte azt a 80–100 aktivistát, akik fakoronákra épített bódékban éltek hónapok óta, hogy megakadályozzák a helyi lignitbánya 400 hektár erdő kiirtásával járó bővítését (amelynek leállítását a helyiek negyven éven át nem tudtak elérni). Szükséges, hogy Közép- és Kelet-Európa más pontjaira is kitekintünk: mások védelmezett öröksége valahol a miénk is, az örökségközösség nem ismeri a határokat. S még ha gyakorta nem is sikerül megmenteni egy-egy fát vagy épületet, úgy tűnik, az örökségérzelmek terjedését nem lehet megakadályozni.

halálra éhezették

Moszkva Caricino kerületében 2010. január 3-án felgyújtották a Muromcev-dácsát, amelyet hónapokig védtek bloggerek a telekre spekuláló hatóságokkal szemben. Megmenteniük nem sikerült végül, de a

felébresztett szolidaritás *„nagy lökést adott az orosz önkéntes vagy civil műemlékvédelem megszerveződéséhez, és az őket összefogó **Arhnadzor társaság** fellendüléséhez”*. **[37]** Az örökségvédelem legszebb, epikus példáját is az oroszoknak köszönhetjük. A Nyikolaj Vavilov professzor leningrádi tudományos intézetének magbankjában tárolt 250 000 növényi mintát felváltva őrizték a kutatótársai, s miközben a professzort halálra éhezették Sztálin börtönében, kollégái közül kilencen haltak éhen a város hosszú ostroma alatt, mert az élelemhiány ellenére sem voltak hajlandóak a tárolt magokhoz vagy gumókhöz nyúlni. **[38]**

S ne gondoljuk végül, hogy a „hatóságok”, az önkormányzatok kizárólag a magánérdeket a közérdek elé helyező öröksépusztítók szerepében tűnhetnek fel. Sok település vezetése van tisztában azzal, mekkora értéket jelentenek az épített örökség, a tárgyi és szellemi kultúra emlékei, és azok elkötelezett gondozói. Székesfehérvár önkormányzata támogatta például a Nemere megépítését, Zsámbéké vásárolta a házat a lámpamúzeumnak, Debrecen városa sorra veszi meg a Vojtina Bábszínháznak otthont adó, Nagytemplom mögötti műemléképületben a lakásokat, hogy ott létrejöhessen egy kreatív centrum és a bábmúzeum. Ne feledjük: a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal 2012-ben megszűnt, és azóta az örökös forráshiány mellett a településeknek azzal is szembe kell nézniük, hogy érdekütközések esetén az államtól kevesebb segítségre számíthatnak. Azóta mindössze két kormányhivatal (a Pest megyei, illetve a zalai) vállalkozott például arra, hogy kiadványokban mutassa be az illetékessége alá tartozó térségben felújított épített örökség-objektumokat. **[39]**

S miközben az állagvédelem, a bezárás, az átköltöztetés, a fenntartás ellehetetlenülésének veszélye fenyegeti mindazt, ami már létezik, látszatra reménytelennek tűnik és nem is érdemes többet és újat várni, remélni és követelni. Elképzelni olyasmit, aminek léteznie *kellene*. De éppen a kulturális mikroörökség hősei üzenik, hogy igenis van értelme mindennek, s van mivel és miért szembeszállni a pusztulás erőivel.

1. Váradi Antal: *A régi Pest emlékeiből*, Budapest, 1921: 312-320. alapján idézi: Berkó Pál – Fehér Béla: *Ki mit gyűjt?*, Gondolat, Budapest, 1980: 64-65. ↑
2. Jackson Holbrook 1930-ban írt sorai magyarul is megjelentek, Mészáros F. István fordításában: *Könyvbarátok és kicsiny könyvtáraik*, Café Babel 1994/4 51-57. (56. o.) ↑
3. Schöffner Jenő: *Nagy Sándortól a gyufacímkéig*, Nógrád, 1989 július 22. szombat 3. o. ↑
4. A gyűjtő megálmodott egy állandó kiállítási helyszínt is az értékes anyagnak: http://www.urvilag.hu/velemenyek/20191117_sumispace_urbazis ↑
5. Nem is gondolnánk, milyen fontos e mesterségek *elnevezéseinek* (és különböző tájak, kultúrák és nyelvek esetében a kölcsönös *megfeleltetéseinek*) a rendszerbe szedése. Egy izgalmas példája mindennek: <http://wangfolyo.blogspot.com/2012/06/regi-mestersegek.html> ↑
6. <https://www.vaol.hu/kultura/szenvedellyel-gyujtott-mult-pajtamuzeum-janoshazan-2118081/> ↑
7. <https://www.delmagyar.hu/szeged-es-kornyeke/banffi-csalad-106-ev-a-szoda-buvoleteben-2907961/> ↑

8. <https://magyarnarancs.hu/riport/azert-a-szikkviz-az-ur-91262> ↑
9. <https://www.paprikamolnar.hu/paprika-blog/> ↑
10. A néhai Sommer-féle sütőház (Josef Sommer Backhaus), melynek feliratából még ma is kivehetők részek, maga is örökségobjektum: kalandos sorsával alapos és gazdagon illusztrált cikk foglalkozik. Vincze Miklós: *Évszázados pékműhely őrzi a panelláz miatt elpusztult falusias Óbuda emlékét*, 24.hu 2019. április 22.
<https://24.hu/kultura/2019/04/22/ismeretlen-budapest-ujlak-sommer-sutohaz-uromi-utca-epiteszet/> ↑
11. A Rotter Lajos által az 1936-os olimpiára tervezett, s ott bemutatott húszméteres szárny-fesztávolságú, repülési rekordokat döntő Nemerét épp a bemutatás körülményei miatt 1948-ban megsemmisítésre ítélték:
„a gép farészeit fegyveresek jelenlétében a reptéri kazánban kellett elégetni, a fém alkatrészeket pedig Csepelre vitték, és martinkemencébe dobták. A tervrajzokat is módszeresen megsemmisítették”. A tervező és felesége halála után évekkel került elő egykori lakásuk kamrájából egy doboz, az eldugott és elfeledett tervrajzokkal. Ezek alapján építik, Révy László és Ungár László irányításával. Minderre lásd az alábbi, sok részletre kiterjedő friss tudósítást:
<https://magyarnemzet.hu/lugas-rovat/almodni-lehet-7260134/> ↑
12. <http://www.autoszektor.hu/hu/content/magyar-gep-ofelsege-szolgalataban> ↑
13. <https://tereny.hu/turizmus/programajanelatok/orsosmagno-muzeum> ↑
14. <http://www.mizsambekunk.hu/muzeumok/lampamuzeum> Borus Ferenc, a legendás és kitüntetett kollektíóépítő palackozott italok gyűjtésével kezdte, a lámpák felé véletlenül fordult az érdeklődése, de az évtizedek alatt hallatlan tudású lámparestaurátorra képezte magát. Mennyiségben és ritkaságban alig marad el ettől az állománytól Bartha Ferenc mérnök szentendrei lámpamúzeuma. <http://www.museum.hu/muzeum/1270/Lampamuzeum> ↑
15. https://www.youtube.com/watch?v=V7lvaQ_00FA ↑
16. Saphier kétségkívül a mikroörökség szerelmese volt. Műgyűjtőként sem a nagy mesterek kevésbé értékes művei vonzották, hanem elfelejtett vagy ismeretlen, de izgalmat és értéket hordozó festők művei érdekelték. (Ő terelte pl. a figyelmet az alig számontartott festőnőinkre.) Emellett szinte mindent gyűjtött, amiben kvalitást, értéket, kihívást látott. Csak illusztrációképp: *„bronzkori sarló, románkori ereklyetartó kereszt, gótikus csempék, kelyhek, 16. századi Rajna-vidéki edények, delfti víztartó edények, régi porcelán (Böttger), a magyarnak számító sodronyzománc csodái, nürnbergi, augsburgi ezüstkupák, a reformátusok duplapohara, tulai ezüst, Szentpéteri, a legnagyobb magyar ötvösművész alkotta útikészlet egy magyar arisztokrata családnak. Az iparművészet egyéb ágaiból körmőcbányai asztaloscéh 17. századi pecsétje, gobelinek, szőnyegritkaságok, kopt figurális textil, kun madonna, a bányászok műtárgy számba menő szerszámai, miniatűrök... a vasút muzeális ritkaságai, art deco fürdőszobadísz”.*
https://axioart.com/hir/-egyszero-vilagszam-kerestetik-_311 ↑
17. A kiállításra került darabok katalógusszerű bemutatását lásd Saphier Dezső: *Zománcreklámok 1890–1960. A Saphier-gyűjteményből*, Szombathely, 2002. A gyűjtő bízott benne, hogy *„akad az érdeklődők között néhány olyan jó szemű önkormányzati képviselő, aki felismeri az ebben rejlő turistavonzó értéket és állandó bemutatási lehetőséget ajánl az egyébként kb. 800 darabból álló teljes gyűjteménye számára”.* ↑
18. https://www.hellovidek.hu/kert/2019/08/11/evszazados-tortenelem-ez-az-egyik-legszebb-kert-magyarorszagon?utm_source=index.hu&utm_medium=dohoz&utm_campaign=link ↑
19. https://index.hu/kultur/eletmod/2019/03/21/kovacs_gyula_mi_videkunk_gyumolcsesz_porszombat_magyar_gyumolcsfajta_ ↑
20. <http://azizlelo.hu/tunderkertek-ore-kovacs-gyula-gocseji-erdesz> ↑
21. https://www.hellovidek.hu/gasztro/2019/04/29/ezert-nem-tudta-meghodontani-a-boltokat-az-osi-magyar-szuperelelmiszer?a7bf40eeb7561cd9a36feda7391063de1?utm_source=index.hu&utm_medium=dohoz&utm_campaign=link ↑
22. <https://watchmaker.hu/> ↑

23. <https://www.polyphonyproject.com/hu> és https://ritmuseshang.blog.hu/2019/12/13/hogyan_valhatnak_a_regi_zenei_gondolatok_a_legmodernebbekke ↑
24. <https://www.evangelikus.hu/megjelent-magyarország-kozepkori-telepuleseinek-es-egyhazainak-topografiai-adattara> ↑
25. <https://24.hu/fn/gazdasag/2016/04/18/a-tozsde-legszebb-reszvenyei-koranyi-g-tamas-gyujtemenyeben/> ↑
26. **Korányi G. Tamás: *Térkép és kereszt: Brentán Károllyal Komáromtól Amazóniáig*, Budapest, Clipperton, 2019.** ↑
27. Egy budapesti lakásbeli asztalon hosszú idő óta állt egy papírnehezék. Az egyik ifjú családtag észrevette, hogy írás van rajta: a Balaton Kékszalagjáért, 1934. A mellette lévő ládikóban talált képek és némi nyomozómunka segítségével pedig a két világháború közti Magyarország elfeledett, izgalmas és figyelemreméltó személyiségének életére lehetett kisablakot nyitni. Dr. Kemény Győző, a később családjával együtt kitelepített tehetséges és sokoldalú ügyvéd nemcsak egy nevezetes bűnügy megoldója és az Amatőr Bűvészek egyesületének alelnöke volt, hanem a kor arisztokratikus yacht-klubjával szemben alternatív, demokratikus egyesület szervezője és első elnöke: az ő Hungária Yacht Klubja indította el a Kékszalag versenyeket). Minderről I. Varró Anna: *Az első Kékszalag. Nagy pezsgőzések és szövevényes bűnügyek. Dr. Kemény Győző kalandos élete*, Északi Part, 2019. 112-117. o. ↑
28. De ha csak ismeretet terjesztenek, miközben digitalizálnak, az sem baj. König Levente, a már említett órásmester egy sváb család kitelepítésének iratanyagát tette a weben hozzáférhetővé, fotókkal, életrajzi adatokkal kiegészítve. <https://watchmaker.hu/magyarorszag-i-nemetek-kitelepitesenek-kronikaja/> ↑
29. The Act of Collecting. A 10 perces dokumentumfilmet nemzetközi stáb készítette, magyar rendezővel. <https://www.youtube.com/watch?v=50-cyPaHNZ8> ↑
30. <https://szarvasikonvytar.hu/edison-tol-tesla-ig-paluska-gyorgy-kiallitasa-es-eloadasa-a-konyvtarban/> ↑
31. <http://vaskarika.hu/hirek/reszletek/17118/regmult-idok-jatekai-retro-gyermekportre-es-gyermekjatek-kiallit/> ↑
32. <http://www.sztv.hu/hirek/a-varos-nevehez-kapcsolodo-kiallitas-a-leveltarban-20190822> ↑
33. Csak katonai képeslapokból 38 ezer darabos a gyűjteménye. Két balástyai tanyája népi használati tárgyakkal van tele. Értékmentővé és őrzővé a hetvenes évek tanyafelszámolásai tették, amikor nem volt szíve a ledózerolásra váró házakban hagyni a régi újságokat, cseréptálat, levelezéseket, naplókat, iratokat. Ő mentette meg az úgynevezett Forrai-hagyatékot, amelynek zöme a szegedi Petőfi Sándor sugárút egyik lebontott házából került a kukákba. <https://www.delmagyar.hu/szeged-es-kornyeke/uevegburaban-orzi-egy-haboruban-elesett-katona-maradvanyait-1861243/> ↑
34. <http://www.zomanctabla.hu/> ↑
35. https://watchmaker.hu/category/javitasi_naplok/ ↑
36. https://index.hu/belfold/2019/10/04/megmenekult_az_ikonikus_peceli_platanfa/ ↑
37. <http://wangfolyo.blogspot.com/2012/01/ket-ev-elmult.html> ↑
38. A történet a popkultúra részévé lett, a The Decemberists nevű együttes egy egész dalt szentelt a mártíroknak (When the War Came). https://www.youtube.com/watch?v=mXs_C1NXQhc Szimbolikus ugyanakkor, hogy 2013-ban a dal komment-rovatában kértek segítséget aktivisták, hogy a világháború után Pavlovszk Magbankként tovább működő intézményt ne rombolják le az ingatlanfejlesztők egy lakópark-építés miatt. ↑
39. Zala jár legelő: nemcsak rajz- és fotópályázatot hirdettek a zalai épített értékek bemutatásához, hanem négy kötetét jelentették meg a Zalai Mustrának, amelyhez a zalai útszéli keresztet számba vevő képes adatbázis elkészítése adta az indító lökést. ↑

kép | Allan McCollum művei, wikiart.org